

# Zachary Lockman, Hangi Ortadoğu? Oryantalizm, Tarih, Siyaset | Esra Yavuz

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2020-2021

çev. Burcu Birinci, 3.Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2016, 440 s.

## GİRİŞ

Zachary Lockman'ın yedi bölümünden oluşan bu eserinde amacı, Edward Said'in Oryantalizm kitabında ortaya attığı düşünceleri çürütmeye çalışmak ve ABD toplumuna Ortadoğu'yu tanıtmaktır. Bu amaç üzerinden yazılan kitap, Yunanlıların etkin bir kültüre sahip olduğu, Ortadoğu'da bir ABD yönetiminin olması gerektiği, bir öteki oluşturması, batının üstünlük mücadelesinde taraf olması, medeniyet çatışmasında Yunan kültürünün baskın olması, ırk sorunun oluşması ve sömürülmek istenen milletlerde uygulanan stratejileri vurgulamaktadır. Ancak bu düşünceler açık bir şekilde dile getirilmeyerek satır aralarında subliminal olarak vermeye çalışmaktadır. Yazarın es geçtiği konular ele alındığında tercüme hareketi, Ortadoğu adının neden Ortadoğu olduğunu belirtmemesi ve Ortadoğu'da bir ABD ve Yahudi etkisinin varlığını kapatmaya çalışması verilebilir.

## DEĞERLENDİRME

Küre Yayınları tarafından Zachary Lockman'ın "Hangi Ortadoğu? Oryantalizm, Tarih, Siyaset" başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir ve orijinal adı *Contending Visions of The Middle East: The History and Politics of Orientalism* başlıklıdır. Geniş bir etki yaratan E.Said'in Oryantalizm kitabına yazılan bazı tenkit yazıları mevcuttur. Bu eserde o yazılardan birine örnek teşkil etmektedir. E.Said'in Oryantalizm kitabına yazılan birkaç tenkit yazılarına örnek verilecekse Bill Ashcroft and Pal Ahluwalia'nın "Edward said"; Adel Iskandar and Hakem Rustom'un "Edward Said A Legacy of Emancipation and Representation"; Ferial J. Ghazoul'un "Edward Said Critical Decolonization"; ,Bill Ashcroft and Hussein Kadhı'mın "Edward Said and The Post-Colonial" ; H. Aram Veaser'i "Edward Said The Charisma of Criticism" verilebilir.

Yazar, Birleşik Devletlerde Ortadoğu çalışmaları ilgili olduğu için eserde ABD ve Birleşik Devletler yanlısı olduğu görülmektedir. Ayrıca yazar bu kitabı Amerikalılar için yazdığını belirterek, bu düşüncemizi de doğrulamaktadır. Dahası yazar, İslam'a karşı bir önyargı olduğu ve bu ön yargının farkında olduğunu belirtirken İslam Dünyası'nın fetihlerle güçlenmesini ve Hristiyanlar için tehdit oluşturduğunu belirterek İslam'ı ötekileştirir. Bu görüş üzerinden gidilecek olunursa dini değil siyasi bir yön ile bakıldığı anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak Yunan ırkının üstün olduğunu empoze etmeye çalışmaktadır.

Eserin olumlu ve olumsuz yönleri mevcuttur. Öncelikle olumlu taraf, batılı yazarlarının İslam algısında kötüleme çabasının olduğunu belirtmektedir ve bu algının bir batılı yazarın kendisinden duymak algının doğru olduğunu gösteren bir durum teşkil etmektedir. Ancak bu özeleştirinin genel itibariyle kitaba sirayet etmediği görülmektedir. Akabinde objektif davranmaya çalışarak bir araştırmacının bir konuyu araştırdığı zaman orayı bilmeden, dilini öğrenmeden, belgelerini okumadan ve oraya gitmeden yazılamayacağını belirterek Said'e katılmaktadır. Ortadoğu bir hayal ürünü değildir. Aksi takdirde doğru bilgi sunmayacak görüşü tasdiklemektedir.

Kitabın olumsuz yanına bakıldığında ise kitap, ABD'nin Ortadoğu'yu daha iyi anlaması için yazıldığı ve Ortadoğu'ya BM neden böyle davrandığı üzerinde durmaktadır. Ayrıca ABD'nin Ortadoğu'yu yönetmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunu açıkça dile getirmez fakat öne sürdüğü düşüncelerin altında yatmaktadır. Kitabın genelinde bu düşünce ve izlenimlerini aktarırken vurgulamak istediği bilgiler dikkat çekicidir. Burada yazara göre Ortadoğu'yu ABD'nin neden yönetmek istediğini hem Ortadoğu hem de ABD anlamamaktadır ve bu durumun bilinmesi gerektiği görüşündedir.

Yazar, ABD'nin Ortadoğu'ya olan ön yargı ve düşmanlığın sebebinin ırkçılık olduğunu öne sürerken, en çok yararlandığı Bernard Lewis'in Irk ve Kölelik" eserine atıf yaparak kitabında ırk ayrımının olmadığını ve bunu günümüzde antropologların çürüttüğünü belirtmektedir. Fakat Hristiyanlar, ırk meselesini kullanarak Sam'ın çocuklarını yönetebileceklerini savunmaktadırlar. Bu konuda Said'in fikri ise "mademki Araplar kendilerini yönetemiyorlardı. O zaman batı yönetecekti. Ancak unutulmamalıdır ki Araplar ve Yahudiler Sami kökünden geliyorlardı" şeklindeydi. Yani ırk aynı olduğuna göre ne yöneten ne de yönetilen öteki olmalıdır düşüncesi vurgulanmıştır.

Batı'nın Beşiği adlı başlıkta Kadim Yunan'ı anlatırken Avrupalıların Batı Medeniyeti dedikleri medeniyetin aslında bir doğu-batı etkileşiminden doğduğunu aktarmaktadır. Fakat burada bu medeniyetin nasıl korunduğu, devam ettiği ve nasıl geliştiği üzerinde durmamaktadır. Burada Dimitri Gutas'ın eserini belirtmekte fayda vardır. "Yunanca Düşünce Arapça Kültür" adlı esere göre Batı Medeniyeti tercüme hareketleri sayesinde gelişmiştir. Ancak yazar bu önemli gelişme üzerinde ne durmakta ne de adını aktarmaktadır. Dolayısıyla burada yazar, "İslamiyet Öncesi" bir medeniyeti kabul ederken "İslamiyet Sonrası" bir medeniyeti kabul etmediği ve dahası örtbas etmesi görülmektedir.

Eserin diğer önemli bir konusu, Yunanlıların Asyalıları kendilerine köle olarak görmeleri üzerinde durulmasıdır. Bu görüşünü ispatlamak için hem batılı yazarlardan hem de Arap yazarlardan yararlanarak bu durumun coğrafya kökenli olduğunu eklemektedir. Coğrafyanın vermiş olduğu bir durumdan dolayı köleliğe mahkum edildikleri anlaşılmaktadır. Peki, burada bir soru akla gelmektedir. Yönetmek için oraya giden batılılar, gittikleri bölgeye göre köleliğe yatkın mı olacaklar? Elbette hayır, o zaman da ırk sorununu ortaya koyarak farklılaştırmaya çalışmaktadırlar. Hatta daha da ileriye giderek haç ve hilal üzerinden öteki yarattığı anlaşılmaktadır.

Kitabın bir başka konusu, Ortaçağ döneminin başlangıç sorunudur. Bu başlangıç genel itibarıyla Batı ve Doğu Roma'nın ikiye bölünmesini alırken, Pirenne'den söz ederek aslında 7.yy.da yani Arap fetihlerinin başlangıcının önemli olduğunu vurgulayarak bu tarih ile başlamasının daha doğru olduğunu belirtmektedir. Müslüman fetihlerinin başlangıç olarak kabul edilmesini gerektiğini aktarmaktadır. Müslümanların fetihlerle genişlemesi ve Avrupa'ya karşı baskın gelmesi onlar açısından ne kadar korku verici ve önemli olduğunu göstermektedir. Hatta bu endişeden dolayı Hristiyanlar, Yahudileri değil de Müslümanları ötekileştirdikleri ve onlara karşı cephe aldıkları anlaşılmaktadır.

Nitekim sömürülmek istenen toplumlar, dini, coğrafi, çevresel faktörler ve hatta sembolik konular üzerinde durarak kendinden olmayanları farklılaştırma yoluna gidilmektedir. Bu daha sonrasında ekonomi üzerinden de bir neden bulmaya sevk ettiği görülmektedir. Akabinde eserde Marx'dan alıntı yaparak "Avrupalılar gibi doğuluları aşağılamıyor. Sadece neden olarak ekonomiyi öne sürüyor" der. Fakat bir toplumu ele alırken dini, coğrafi ve ekonomi yönden bakmak nesnel bakmayı engellemektedir. Bununla birlikte sosyal, kültürel, siyasi ve psikoloji gibi yönlerden de faydalanarak nedeni araştırıldığında doğru sonuç verecektir.

Medeniyet konusunda ise İspanya, Endülüs, Kurtuba gibi Müslümanların bulunduğu yerlerden bahsederken, medeniyetin oluşumunda Zerdüştlerin, Yahudilerin ve Hristiyanların etkisiyle oluşan bir kozmopolit yapı olduğunu yansıtmaktadır. Ancak burada Müslümanların yaptıkları gelişmeler, bir kamu malı gibi görülüp adları geçmemektedir. Bu duruma cevap olarak Rene Guenon Doğu-Batı adlı kitabında vermektedir. "Hiçbir medeniyet diğerinden üstün olamaz. İnsanoğlu her alanda aynı anda faaliyet gösteremez." Yani gelişmeler de İbn-i Haldun'un nazariyesi gibi "doğar-büyür-gelişir ve ölür". Bugün, Doğu bilim ve teknoloji olarak geri de olabilir. Fakat bugünün doğusu, dünün batısı olduğu da anlaşılmaktadır. Medeniyetlerin de kendine biçilen ömrü vardır. Ayrıca bu kısımda Said'in eserine bakıldığında objektif bir biçimde kültürü, tek ve katıksız olamayacağını belirtmektedir.

Oryantalizmin cinsiyet tartışması da önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Lockman bu konu üzerine Said'in batılı yazarlar üzerinden giderek cinsiyet ayrımı yaptığını ve kadınları ön planda tuttuğunu belirtmektedir.

Ancak Lockman'ın kendisi de kitabında Lady Montagu'dan alıntı yaparak Said'in söylediğini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Nihayetle Batı, Doğu'yu hayal ettiği gibi yazmaktadır. Bu durum ise yazılanların iyice sorgulanması ve analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kitabın sonlarına gelindiğinde güncel konular görülmektedir. Ortadoğu'da yaşanan karmaşanın ardından Birleşik Devletler bölgeye girerek emellerine ulaştığı belirtilmektedir. Ardından Nasır'ın milliyetçiliğini eleştirerek Arapların birlik olmasını engellemeye çalıştığı vurgulanmaktadır Çünkü Süveyş'te Nasır'ın İngiltere'ye büyük bir darbe vurduğunu aktarmaktadır. Oysa Türkiye'ye karşı Araplara milliyetçiliği savunan batı, bugün kendi çıkarına ters gittiği için Nasır'ı eleştiri yağmuruna tutmaktadır.

Diğer önemli husus ve halen etkisi yaşanan olay ise 11 Eylül Olayları'dır. Yazar, 11 Eylül saldırılarını Radikal İslamcıların yaptıklarını belirtir ki bu durum halen şaibelidir. Bu ve benzeri kötü olaylar meydana geldiğinde İslam'ı kötü göstermek için hemen "İslamcı terörist" diye adlandırılması subliminal bir mesaj olduğunu ve bir İslamofobi algısı oluşturulduğu görülmektedir.

Kitapta aktarılan diğer konu Birleşmiş Milletler'in Ortadoğu'yu tanıma adına enstitüler kurmasıdır. Burada Ortadoğu'yu öğretmek için öğrenciler yetiştirdiler. Ayrıca öğrencilere burs imkanı sağlayarak, Ortadoğu'yu sevdirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bunun en açık sebebi Said'in dediği gibi bir bölgeyi sömürmek istiyorsanız, orayı bilmelisiniz. Bilmeden sömüremezsiniz."

Ortadoğu'ya niçin Ortadoğu denildi? Konusu üzerinde dururken yazar, burada kendisiyle çeliştiği görülmektedir. Dahası Ortadoğu adını ve bölgeyi şark diye adlandırmasının rastgele sonuç olarak açıklamaktadır. Fakat ardından Avrupa merkezli bir bakış açısıyla bu adın verildiğini belirtmektedir. Peki, burada şu nokta dikkat çekici olmaktadır. Bu bakış açısıyla verilen ad, nasıl olurda rastgele verilmekte ve söylenmektedir.

Kitabın son bölümüne ise Ortadoğu'nun siyaset üzerinde etkin olduğunu belirtir ve örnek olarak petrol rezervlerini vermektedir. Fakat petrolün önem kazanmasından önce neden burası hala önemliydi diye soru akla gelmektedir.

## SONUÇ

Sömürülmek istenen toplumlara dini, coğrafi, sembolik, ekonomi ve çevresel faktörler gibi bir öteki yaratılarak böl-parçala-yönet taktiğini uygulamışlardır. Bazı toplumları ezik ve aşağı duygusu ile istedikleri seviyeye getirmek için neden yaratmışlardır. Bu nedenlerden yola çıkarak yurtlarından, benliklerinden ve kimliklerinden soyutlamaya çalışmışlardır.

Akabinde bu nedenleri İslam'a empoze ettirerek İslamofobi oluşturmaya çalışılmış ve 11 Eylül sorumlusunun Radikal İslam diye adlandırarak terörist kimliğine adı altında İslam ile özdeşleştirmek için çaba sarf edildiği görülmüştür.

Dahası eser, bu düşünce üzerine yoğunlaştığı için olumlu ve olumsuz yönleri belirtmediği veya es geçtiği konular olmuş ve kitap, Said'in eserine tam karşılık bulmamıştır. Netice itibariyle eserde bir öteki oluşturulmaya çalışılmıştır.